

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**«ІНФОРМАЦІЯ ТА КУЛЬТУРА
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА»**

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
04 листопада 2015 року

Маріуполь 2015

УДК 316.7:004(063)
ББК 73я431

Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Маріуполь, 04 листопада 2015 р. / Маріупольський державний університет; за заг. ред. Г. І. Батичко. – Маріуполь: МДУ, 2015. – 220 с.

Редакційна колегія:

Г. І. Батичко, к. н. з мист., доцент; *І. О. Петрова*, к. і. н., доцент;
Ю. М. Нікольченко, доцент; *Ю. В. Рябуха*, к. і. н., доцент.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з проблеми забезпечення сталого розвитку людства, яка відбулася 04 листопада 2015 року. Ключовою темою конференції стало виявлення ролі інформації та культури як ключових чинників, що здатні забезпечити стабільне функціонування суспільної моделі в умовах підвищених ризиків. До збірника увійшли тези доповідей, присвячених дослідженню інформаційно-культурних процесів в різних дискурсах суспільного буття.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць,
опублікованих у збірнику

Комп'ютерна верстка: Н. В. Стахієва

6. Український історичний журнал: архів номерів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=journal_

УДК 002(477).«165/177»(073)(043)

Ю. М. Нікольченко

/м. Маріуполь/

ТИПОЛОГІЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-РОЗПОРЯДЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БЕРЕСТЕЦЬКОЇ БИТВИ

Серед героїчних сторінок Національно-визвольної війни 1648-1658 рр. Берестецька битва (червень-липень 1651 р.) знайшла своє відображення у свідченнях сучасників, вітчизняній та зарубіжній історіографії, художній і мемуарній літературі, унікальних пам'ятках матеріальної культури, здобутих під час дослідження її території археологічними методами. Проте найважливішими свідками подій, що розгорнулися 364 р. тому між містечком Берестечко (сучасна Волинська область) та селами Пляшева, Острів, Солонів сучасного Радивилівського району Рівненської області, є документальні джерела, дослідження яких зі стабільною періодичністю з'являються на сторінках українських наукових часописів та у матеріалах наукових конференцій різних рівнів.

Вперше класифікацію документальних джерел Берестецької битви здійснив її дослідник, видатний український археолог, історик і краєзнавець, доктор історичних наук І. Свешніков (1915-1995) [8]. У 2005 році побачила світ хрестоматія В. Виткалова і Т. Пономарьової «Берестецька битва мовою документів: за матеріалами наукової спадщини І. Свешнікова» [1]. У спеціальних статтях документальні джерела Берестецької битви ґрунтовно аналізуються О. Златогорським і В. Баюком [2], Ю. Мициком [4] та Ю. Нікольченком [5].

Метою доповіді є визначення типології та класифікаційних ознак організаційно-розпорядчої документації учасників Берестецької битви за методикою, прийнятою в українському документознавстві як один із варіантів їхнього ґрунтового дослідження. Для реалізації поставленої мети організаційно-розпорядча документація була поділена на дві основні групи: офіційну документацію і документацію інформаційного характеру.

Офіційні документи учасників події, а саме – «урядові документи, матеріали письмових підтверджень фактів та подій, які повинні бути виготовлені так, щоб протягом всього терміну зберігання забезпечувалась їхня юридична сила та інформаційна функція, а також можливість виготовлення їхніх копій» [3] представлені розпорядчими актами адміністративно-політичного характеру гетьмана Богдана Хмельницького, польського короля Яна-Казимира II, представниками генеральної старшини Гетьманщини і генералітету війська Речі Посполитої.

Групу документів інформаційного характеру становлять джерела, що несуть безпосередню інформацію про підготовку, початок, розвиток, завершення та наслідки Берестецької битви: реляції, донесення, конфесати (протоколи допиту полонених), вестові листи (дипломатичне листування), листування офіційних і приватних осіб щодо подій Берестецької битви. На думку Г.М. Швецової-Водки, кожен лист за класифікаційною ознакою є інформаційним свідченням про певну діяльність людини «як матеріальний об'єкт, що був спеціально призначений для передачі зафіксованої на ньому інформації» [9, с. 21].

У документах інформаційного характеру присутній текст на речовому носії та необхідні реквізити: кому, від кого, дата, місце і час події. Прикладом можуть слугувати реляції про битву невідомого польського шляхтича від 12-13 липня 1651 року та вишгородського стольника Млоцького [1, с. 35-39].

Зразком оперативного дипломатичного листування є «вестовое письмо» і «статейный список» разом з «распросом» піддячого Розрядного приказу Московського царства

Г. Богданова, який прибув до гетьмана Богдана Хмельницького у Корсунь вже після Берестецької битви – 13 липня 1651 року [1, с. 45-48].

Також необхідно звернути увагу на листи-донесення, що виконували роль офіційної інформації. Прикладом можуть слугувати 23 листи галицького стольника, ротмістра Анджея М'ясківського, який під час битви був секретарем короля Яна-Казимира II [4].

Розглянемо вище означені групи документів за інформаційною складовою, їхньою видовою ознакою, фізичною (матеріальною) складовою, умовами використання документів як системних об'єктів у зовнішньому середовищі:

- за характером знакових засобів вони є текстовими документами;
- за характером запису інформації – двомірними: інформація фіксувалася буквами та мала свій формат і об'єм. Українські, польські і московські документи були писані напівустановом;
- за призначенням – для оперативного інформування певних категорій населення (Речі Посполитої; України): зміст універсалів і наказів доводився до населення королівськими або гетьманськими вістовими;
- за каналом сприйняття ці документи можна віднести до візуальних, коли людина особисто їх читала, та аудіальних, коли інформація передавалася посередником;
- за ступенем розповсюдження – не мали традиції бути опублікованими і тиражованими;
- за способом документування – рукописні;
- за класифікацією фізичної (матеріальної) складової – були паперовими, а за матеріальною конструкцією – аркушевыми;
- за обставинами існування – були неперіодичними, приймалися лише у зв'язку з певними подіями;
- за умовами використання і появою у часі офіційні документи, як системні об'єкти у зовнішньому середовищі, були оригінальними, а за місцем походження – загальнодержавними.

Серед писемних джерел, що розкривають події Берестецької битви, необхідно виокремити суперечливу групу, яку складають так звані «летючі листки» – німецькомовні інформаційні листівки на кшталт газет невеликого формату, що видавалися у Західній Європі в XVI-XVIII ст. У нашому випадку вони були оперативним друкованим носієм інформації для широкого кола споживачів безпосередньо з місця подій.

У статті «Німецький «летючий листок» про Берестецьку битву» Н. Підгорна, Ю. Мицик і Б. Проїслер (ФРН) опублікували «летючий листок», оригінал якого зберігається у Воеводському державному архіві міста Гданська (Польща). У цьому джерелі надруковано донесення невідомого німецького офіцера на польській службі, у якому він стисло описав початковий період битви й вказав на конкретні і досить важливі її деталі [7].

Виникає питання – чи можна віднести ці джерела до статусу документів? З одного боку, як донесення чи лист приватної особи «летючі листки» представляють собою певний вид документів, що відповідають усім документним вимогам. З іншого – це вже не донесення, а газетний матеріал. Проте він являє собою матеріал для прочитання та візуальний примірник документа. Далі можна констатувати, що за ступенем розповсюдження «летючі листки» вже публікувались, а за способом інформативності вони представляли собою рукописні первинні документи, які пізніше публікувались у друкованому або мальованому вигляді.

Щодо фізичної складової «листків», то вони писалися на паперовому носії та мали аркушеву конструкцію. Стосовно класифікації за обставинами у зовнішньому середовищі, їх можна віднести до періодичних, оригінальних та місцевих документів. Отже, ми маємо у «летючих листках» всі головні ознаки документа. За призначенням серед них були оригінали і копії – дублікати, що повністю відтворювали інформацію оригінального документа.

Бельгійський письменник, бібліограф, документаліст, засновник наукового документознавства Поль Отле (1868-1944) надавав газетам статус документа. Пояснюючи поняття «книга» та «документ», він підкреслював, що книга – це термін, який застосовується умовно для позначення усього масиву документів. Він поєднує у собі не лише книгу у власному значенні слова, рукописну або друковану, але й журнали, газети, рукописи [6].

Наведена у доповіді типологія та класифікація організаційно-розпорядчої документації учасників Берестецької битви враховує переважно ознаки, що характеризують способи запису інформації і матеріальну форму документа, тобто особливості носія інформації. Ця класифікація є засобом пізнання документа як явища.

Необхідно звернути увагу і на той факт, що серед джерел битви присутні не тільки комплекси документів Гетьманщини, а й організаційно-розпорядча документація Речі Посполитої, Московського царства та інших європейських країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виткалов В.Г. Берестецька битва 1651 року мовою документів: за матеріалами наукової спадщини І.К. Свешнікова: хрестоматія / В.Г. Виткалов, Т.О. Пономарьова. – Рівне: РДГУ. 2005. – 403 с.
2. Златогорський О. Берестецька битва в документальних джерелах / О. Златогорський, В. Баюк // Минуле і сучасне Волині і Полісся: рух опору тоталітарним і окупаційним режимам на теренах Волинської області. / Горохівщина в історії України та Волині – Матеріали XXXI Всеукраїнської науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. – Луцьк, 2009. – С.40-44.
3. Кулешов С.Г. Документознавство. Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов. – Київ: УДНДІАС; ДАКККіМ, 2000. – 161 с.
4. Мицик Ю.А. З незначних донесень учасника Берестецької битви / Ю.А. Мицик // Берестецька битва в історії України: Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції 14-15 червня 1996 року у м. Рівному з нагоди 345-ої річниці Берестецької битви 1651 року. – Рівне, 1995. – С. 23-24.
5. Нікольченко Ю.М. Битва під Берестечком у контексті розвитку документної традиції українського козацтва / Ю.М. Нікольченко // «Гілея: науковий вісник». Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 56 (№ 1). – К., 2012. – С. 5-10.
6. Отле Поль. Библиотека, библиография, документация / Поль Отле. – М.: Фаир-Пресс, Пашков дом, 2004. – 350 с.
7. Підгорна Н.М., Мицик Ю.А., Проїслер Б. Німецький «летючий листок» про Берестецьку битву / Н.М. Підгорна, Ю.А. Мицик, Б. Проїслер // Берестецька битва в історії України: Тези III республіканської науково-практичної конференції 26 червня 1992 року у м. Рівному. – Рівне, 1992. – С. 63-66.
8. Свешніков І.К. Битва під Берестечком. Видання доповнене / І.К. Свешніков. – Рівне: СПД Нестеров С.Б., 2008. – 304 с.
9. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: Навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К.: Знання. 2007. – 398 с.

УДК 378: 000.141+930:159.953(043)

О. А. Онофрійчук
/м. Миколаїв/

«ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ» ЯК СУЧАСНА ФОРМА ЗАСВОЄННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ

Духовні чинники в життєдіяльності особистості відіграють важливу роль, особливо у переломні історичні епохи, тісно пов'язані зі зміною парадигм. Домінуюче положення серед